

ПОНЯТТЯ КОНСЕНСУСУ В СУЧАСНІЙ ВІТЧИЗНЯНІЙ ФІЛОСОФСЬКО-ПОЛІТИЧНІЙ ДУМЦІ

Природа і зміст консенсусу яскраво вимальовуються в системі таких категорій, як «конфлікт», «демократія», «толерантність», «злагода». Зокрема, консенсус є стратегією, протилежною конфлікту. Тоді як конфлікт супроводжується конфронтацією, суперництвом, конкуренцією або протиборством, консенсус ґрунтується на узгодженні, пошуку варіантів зближення, порозуміння, співпраці. З огляду на це консенсус є технологією реалізації демократичного способу життя, яка спирається на толерантність. Тому метою консенсусу завжди виявляється злагода, до якої прагнуть різні соціальні групи. Водночас досягнення консенсусу тримається на повазі до людини, закону і моралі. Суб'єкти, які нехтують законами, консенсусу не досягнуть. Те саме стосується моральних і загальних соціальних норм. Отже, консенсус потребує певних морально-етичних якостей, насамперед терпимості до інших поглядів та жадання розгорнутого діалогу і соціально-політичного компромісу. Головною компетенцією суб'єктів політичного процесу, які прагнуть консенсусу, є вміння домовлятися, здатність «чути одне одного», готовність до прийняття компромісних рішень.

Ключові слова: політика, консенсус, типи консенсусу, структура консенсусу.

У сучасній політології політичний консенсус, який переважно тлумачиться як громадянська згода певної соціальної спільності (у граничному випадку – націй) вважається складним феноменом, котрому притаманна певна структура й розмаїті ознаки. Різними є суб'єкти, рівні, характер консенсусу, відрізняються й способи його формування й підтримки в стабільних і нестабільних суспільних системах. Досягнення згоди на локальному рівні значно простіше, чим на соціетальному; згода усередині еліти відрізняється від загальнонаціональної, загальногромадянської згоди, що не піддається до того ж точному визначенню й кількісному виміру. Нарешті, негативний консенсус (тобто неприйняття існуючих порядків, норм, цінностей, еліт, що панують) досягається простіше, чим позитивний (тобто схвалення суспільством певних заходів) [1].

У політологічній літературі наявні різні типології політичного консенсусу. Зокрема, під час дослідження політичного консенсусу вчені виокремили наступні його типи: матеріальний, процесуальний, формальний, комунікативно-раціональний.

Вітчизняні юристи вважають матеріальним консенсусом згоду відносно сутності проведеної політики, а процесуальним – згоду по відношенню до «правил гри» на політичній сцені: засобів досягнення влади, порядку прийняття й реалізації рішень тощо [2, с. 7]. М. Хеттих, який використовує подібну термінологію, розрізняє матеріальний і формальний консенсус, відзначаючи при цьому, що в соціальній реальності обоє його виду можуть бути присутнім одночасно. Матеріальний консенсус характеризується тим, що загальна згода поширюється на самі правлячі особистості, їх політичні рішення або на те й інше разом. Формальний консенсус означає згоду з політичною системою в цілому й насамперед зі способом здійснення панування, проведення політичних рішень [3, с. 56]. Участь у формальному консенсусі цілком можлива при одночасному неприйнятті правлячих особистостей або їх політики.

З погляду М. Хеттиха, формальний консенсус є більшим стабілізуючим фактором, ніж матеріальний, якщо мати на увазі стан політичної системи, що функціонує протягом певного часу.

В основі комунікативно-раціонального консенсусу міститься процес моделювання, дискурсивного погодження сторін під час прийняття політичних рішень.

Цей тип консенсусу має три різновиди: справжній, істинний та помилковий.

Для з'ясування різниці між цими видами консенсусу слід з'ясувати сенс претензій на значущість норм. Кожен учасник політичного дискурсу повинен використовувати метод ідеалізації при комунікативній дії, тобто вважати що опонент має підстави для тих чи інших дій та вчинків.

Усі учасники політичної комунікації повинні мати єдність стосовно універсальних правил дискурсу щоб мати підстави уникати порушення умов досягнення консенсусу та відхилень при прийнятті політичних рішень в бік ігнорування опонентів [4].

Теорія комунікативної дії Ю. Хабермаса передбачає переведення відповідальності за оточуючу політичну реальність на всіх зрілих особистостей, основою комунікації між якими повинен стати консенсус, досягнутий в межах раціональної аргументації. Ю. Хабермас заперечує досягнення згоди на будь-якому ідеологічному ґрунті. Консенсус досягнутий на рівні певної ідеологічної доктрини може бути охарактеризований як хибний консенсус.

Український дослідник комунікативної філософії А.Єрмоленко стверджує: «Лише консенсуально-комунікативна раціональність передбачає правила чи норми, як метанорми, які є апіорними по відношенню до стратегічної раціональності, яка ґрунтується на розрахунках інтересів індивідів» [5, с.32].

Типи консенсусу можна виділяти й за іншими підставами:

- а) за темпоральною ознакою – довготривалі й короткострокові;
- б) за характером перспективних орієнтацій – стратегічні й тактичні;
- в) за цільовими настановами – принципові й кон'юнктурні.

Разом з тим проста класифікація типів консенсусу сама по собі недостатня, оскільки вони мають і власну ієрархію, співвідпорядкованість, що особливо важливо враховувати при формуванні консенсусу в дезінтегрованому, нестабільнім суспільстві.

Тут виділяють, як правило, три об'єкти можливого поділу й можливої угоди громадян: кінцеві цілі, що становлять структуру системи уявлень; «правила гри» або процедури; конкретні уряди й урядова політика. Ці об'єкти, згідно з теорією відомого американського політолога Дж. Сарторі, можуть бути трансформовані відповідно в три рівні консенсусу:

- консенсус на рівні співтовариства (основний консенсус);
- консенсус на рівні режиму (процедурний консенсус);
- консенсус на рівні політики [6, с. 123].
- консенсус на рівні групового, станового утворення [7]

Перший об'єкт або рівень консенсусу є основним або ціннісним. Це показник того, чи розділяє дане суспільство однакові ціннісні уявлення й цілі чи ні. У першому випадку мова може йти про однорідну, у другому – про фрагментовану, різнорідну політичну культуру. Обоє типу культури сумісні з демократією, але за умови, що згодом вона превстигне в створенні основного консенсусу.

Другий об'єкт або рівень консенсусу – процедурний – установлює так звані «правила гри». Звичайно вони викладені в конституціях, законодавчих актах, договірних документах тощо. Головним серед усіх правил взаємин галузей влади й політичних сил, що стоять за ними повинне стати правило, що визначає порядок розв'язання конфліктів. Якщо політичне співтовариство не зуміє визначити такий порядок і опанувати ним, воно буде конфліктувати з будь-якого приводу, створюючи щораз погрозу політичної нестабільності й громадянських зіткнень.

В умовах демократії основним правилом розв'язання конфліктів є мажоритарний принцип, тобто воля більшості. Звідси випливає, що процедурний консенсус і особливо консенсус відносно правил розв'язання конфліктів через принцип більшості є неодмінною умовою демократії. Завданням процедурного консенсусу є вироблення згоди відносно правил, що регулюють незгоду конфліктні ситуації, що й розглядають.

Третій об'єкт або рівень консенсусу – згода відносно політики й уряду – переносить акцент на керування «через дискусію», тобто на процес вироблення й прийняття політичних рішень. Незгода з питань політики й опозиція уряду розглядаються тут як неконсенсус

(неприйняття) стосовно членів уряду, а не до форми керування. Якщо ставиться під питання остання, то проблематичні як процедурний, так і основний консенсуси.

Дослідники перехідних процесів сходяться на тому, що основний консенсус, тобто згода по основних питаннях, є обов'язковою умовою демократії, виконує стосовно останньої стимулюючу, консолідуючу роль. Але згода в основних цінностях не виникає відразу, споконвічно, її можна досягти й у якості цільового результату. Що ж стосується процедурного консенсусу, і насамперед відносно правил розв'язання політичних конфліктів, та ця умова є необхідною, фактичною передумовою демократії, її реальний початок. Демократія й народжується з конфлікту, з пошуків (або винаходу) демократичних механізмів розв'язання таких конфліктів. Саме прийняття таких механізмів також логічно є частиною процесу перехід до демократії. Звідси потреба в аналізі різних аспектів консенсусу не як статичних передумов, але як активних елементів процесу. «Духовний консенсус вільної держави не є щось, містичним образом попереднє політиці або те, що знаходиться над нею – це продукт життєдіяльності (цивілізаторської діяльності) самої політики», – пише політолог Б. Лемент [8, с.15].

Консенсус становить сенс будь-якого партикуляризму, основу групового, станового утворення. Партикулярний консенсус у гомогенному суспільстві перетворюється на базовий, у гетерогенному базовий консенсус виступає як система ціннісних зв'язків та легітимних відносин між владою, елітою, станами і водночас кожна з цих політичних сил має свій партикулярний консенсус. У традиційних суспільствах рівня класо-станоутворення вияви, феномени, утворені внаслідок існування партикулярного консенсусу, можуть бути легітимізовані, а надалі й консервовані. У вестернізованих – зазначений процес відбувається у формі звичаїв, традицій, культури. Отже, консенсус може розглядатися і як сукупність ідейно-політичних підходів; результат синтезу попередніх течій в політиці, релігії, філософії; досвід зіткнення інтересів і суперечностей, розв'язання конфліктних ситуацій [7].

О. Москаленко була запропонована ще одна класифікація політичного консенсусу. В практично-політичному сенсі поняття консенсус охоплює два типи явищ: стан соціальної спільноти, громадянську згоду; необхідний для прийняття рішень ступінь узгодженості позицій сторін. У межах громадянської згоди розрізняються: 1) ціннісний, чи базовий, консенсус на рівні суспільства в цілому; 2) процесуальний консенсус на рівні окремих ділянок політичного процесу (партії, рухи, еліти) щодо правил гри на політичній сцені, тобто певних засобів і способів досягненні влади, порядку прийняття і реалізації рішень; 3) позитивний консенсус – схвалення окремих заходів, процедур, прагнення до тих чи інших перетворень; 4) негативний консенсус – неприйняття існуючого стану, норм, цінностей, владарюючих еліт тощо. Консенсус як ступінь узгодженості позицій може бути юридичний і неформальний. Перший поділяється на обов'язковий і факультативний (попередній чи альтернативний). Консенсуальні процедури, сприяючи досягненню необхідного ступеня узгодженості позицій, можуть бути зведені до преференційного (рейтингового) голосування, переговорів, посередництва, арбітражу, хоча їх модифікації досить різноманітні [7].

На прикладному рівні консенсус розглядається як певний рівень взаєморозуміння між конкретними політичними силами, досягнутого з конкретних суперечливих питань. Це «оперативний» динамічний консенсус. Він залежить від таких не прогнозованих виявів, обставин, як зміст конфлікту, характер перебігу переговорів, статус політичних суб'єктів тощо.

Запропонована трирівнева структура консенсусу виявилася достатньо ефективною моделлю для аналізу політичного консенсусу. Так, в розвинених демократичних системах можна визначити такі основні напрями досягнення згоди: забезпечення мети розвитку суспільства з утвердженням базових цінностей людського розвитку (свобода, рівність, добробут), які утворюють структуру уявлень, що домінують у даному суспільстві; правила гри або процедури; конкретний уряд і політичний курс. Вони створюють кілька рівнів консенсусу. Перший рівень – консенсус на рівні суспільства, що передбачає в умовах демократії однорідну політичну культуру як основу, котра цементує базові цінності

суспільства. У протилежному випадку в суспільстві домінує фрагментована, різноманітна політична культура, що роз'єднує людей і несе в собі загрозу нівелювання демократичних цінностей. Другий рівень – консенсус процедурний, який встановлює правила гри, наприклад у виборчому процесі. Процедурні правила фіксуються у конституціях, нормах, законах, які регулюють застосування владних повноважень. В основі правил закладено порядок розв'язання конфліктів. Для демократичного суспільства поширеним правилом розв'язання конфліктів є принцип більшості (мажоритарний принцип). Процедурний консенсус є неодмінною умовою демократії, основний консенсус може бути цільовим результатом процедурного консенсусу. Третій рівень консенсусу – поточна згода з питань тактики даного уряду і даного політичного курсу. Головні суб'єкти даного рівня – офіційна влада і опозиція. Оптимальна форма консенсусу – відносини між суб'єктами в ході дискусій. Наявність трьох рівнів консенсусу є необхідною і достатньою умовою динамічної стабільності демократичного суспільства [9].

Отже, консенсус – це унікальний і універсальний демократичний принцип і метод врегулювання та розв'язання політичних конфліктів, збереження політичної стабільності та зміцнення політичної безпеки, метод розвитку консенсусно-прагматичних дій.

Перевага консенсуальних методів благотворно впливає на психологічний клімат у конкретній організації й суспільстві в цілому, тому що орієнтує не на конфронтацію й виявлення незгодних, а на врахування інтересів усіх членів. Так запобігається розкол суспільства, знімаються підстави для звертання до силових методів, адже насильство звичайно буває викликане страхом залишитися в меншості й бути знищеним. В остаточному підсумку консенсус формує нову свідомість суспільства, коли визнання чужих інтересів є умовою здійснення своїх власних [10].

Консенсусні стратегії й тактики у розв'язанні соціальних конфліктів та спорів, на думку І.В. Ващенко [11, с. 178-181], доцільно застосовувати за умов:

- коли предмет спору складний, а інтереси сторін занадто значущі, щоб прийняти просто взаємовиключне рішення;
- наявності часу й ресурсів для повного з'ясування позицій і вироблення альтернатив, які б задовольнили вимоги усіх опонентів;
- якщо конфліктанти здатні контролювати емоції та розрядити ситуацію;
- коли обидві сторони готові розпочати пошук латентних потреб та інтересів;
- врешті, суперники зацікавлені у довгостроковому, а не тимчасовому вирішенні проблеми.

Консенсуалізм виходить з того, що конфліктами слід управляти таким чином, щоб не тільки мінімізувати втрати, а й максимально збільшити загальну користь для сторін-суперників. Звідси технологія досягнення консенсусу майже завжди є тривалою і досить складною; її зміст і процедура вимагає врахування політичних, юридичних, дипломатичних і соціо-психологічних підходів. Спроба ввести протиборство у регульоване, нормативне річище помітно посилює взаємозалежність супротивників, які виборювали протилежні цілі, та сприяє розв'язанню конфлікту тією мірою, в якій останній інституціоналізується, а прийняті правила додержуються [12].

Необхідність концептуалізації поняття «консенсус» у політичних науках пов'язана з тим, що в науковій літературі достатньо частим є використання цього терміну нарівні з таким поняттям, як «компроміс».

Відмінність між цими поняттями може бути позначена в такий спосіб: консенсус – загальна усвідомлена згода, компроміс – угода на підставі взаємовигідних поступок, або ж згідно з іншими джерелами – це взаємні поступки.

На відміну від консенсусу компроміс має на увазі поступки (взаємні або односторонні) сторін, залучених в конфлікт з питань, що знаходяться в центрі протиборства.

Ще однією науковою категорією, з якою тісно взаємопов'язане поняття «консенсус», є «толерантність». На сучасному етапі ідея консенсусу набула широкої популярності в країнах

СНД, але лише у теоретичному аспекті. На практиці вона трансформувалася в ідею толерантності як складову консенсусу [13].

Застосування принципів толерантності і консенсусу, як доводить практика сучасної медіації, є найпродуктивнішою стратегією примирення сторін будь-якого конфлікту.

Західні фахівці відзначають дві основні функції політичного консенсусу:

- підтримка суспільного порядку, зниження можливості застосування сили при вирішенні будь-яких незгод і розбіжностей;
- збільшення значимості і масштабів співробітництва, оскільки вони викликані не примусом чи страхом застосування сили, а злагодою і згодою.

На думку західних вчених, зокрема Е. Шилза, для існування політичного консенсусу потрібні три вирішальні чинники: 1) спільне сприйняття законів, правил і норм суспільства; 2) відданість політичним інститутам, які впроваджують у життя ці закони, правила і норми; 3) поширене почуття політичної єдності [14, с. 132].

Найбільш сприятливі умови досягнення консенсусу виникають завдяки поширенню принципів толерантності, компромісу, громадянськості, поваги до чинних правових норм, що стимулює гармонізацію егоїстичних інтересів і потреб окремих соціально-статусних, етнокультурних, релігійних та економічних груп. Подібну ж роль примирення різних інтересів відіграють соціальні й політико-правові інститути, законодавчі органи, суди, коаліції політичних партій, публічні школи, ВНЗ тощо, які консолідують плюралістичне суспільство.

Вчені, які досліджують консенсус, вказують на той факт, від конфлікту до консенсусу передбачається ряд стадій: обмін конфліктуючих сторін; висунення зустрічних пропозицій; виявлення загальних позицій. Засобом реалізації цих стадій виступають переговори, в ході яких дотримуються деякі принципи. Для того щоб переговори не зайшли в безвихідь, їхнє проведення не повинне будуватися на основі торгу з приводу того, на що може або не може піти кожна зі сторін. Метод принципів переговорів передбачає, що учасники конфлікту прагнуть знайти взаємну вигоду там, де лише можливо, а там, де їхні інтереси не збігаються, слід наполягати на такому результаті, який був би обґрунтований якимись справедливими нормами, незалежно від волі кожної зі сторін. В основі принципів переговорів лежать такі норми: ведення переговорів по конкретному конфлікту, недопущення ситуації суперечки по колишніх конфліктах; рівні права двох сторін в розв'язанні конфліктної ситуації; відмова від ведення позиційного торгу і зосередження на інтересах, а не на позиціях; використання об'єктивних критеріїв при обґрунтуванні своєї позиції; розмежування між учасниками дискусії і обговорюваними проблемами; облік цивілізаційного, національно-етнічного і соціокультурного середовища, в якому відбувається конфлікт, і її впливи на його специфіку [9].

Серед ефективних практик улагодження відносин на основі консенсусу і толерантності між конфліктуючими сторонами можна розглянути наступні. У процесі узгоджувальної комунікації застосовуються технології, що ґрунтуються на принципах «чесних переговорів» та виключають можливість застосування нечесних кроків, щоб запобігати перетворенню конфліктів на некеровані деструктивні процеси. Якщо суб'єкти протидії зорієнтовані на модель кооперативної орієнтації з вирішення проблем, слід налагодити відповідальні перемови, у ході яких опоненти могли б відкрито висловити думки, виокремити взаємовиключні позиції та скорегувати власні інтереси в напрямку зближення.

Згідно з іншою тактикою консенсуальних дій, визначальну роль у примиренні відіграє принцип «дистрибутивної справедливості» (розподіл поступок залежно від участі та втрат), порушення якого може спричинити психологічний опір, негативні емоційні реакції сторін та привести конфлікт до ескалації.

Передбачається, що у досягненні згоди в стадії згорання протиборства сторін провідну роль відіграє пропозиція «найкращої альтернативи», тобто, посередниками пропонується (як результат переговорів) кінцевий пункт угоди, від якої ніхто з супротивників не відмовиться. Інколи, це стає спробою «конвертації» об'єкту конфлікту на

рівнозначну матеріальну чи духовну цінність; або у правовий спосіб визначається модель розподілу чи «сумісного користування» об'єктом.

Методом прийняття рішення щодо консенсусу є також консенсуальне голосування. Воно передбачає наявність кількох пропозицій з обговорюваного проекту політичного рішення (законопроекту), здійснюється шляхом урахування запропонованих преференцій. Якщо в ході обговорення було висловлено декілька різних суперечливих пропозицій, то, підбиваючи підсумки, слід взяти за основу ту (ті), що здобула більш високого рівня консенсусу (погодження) і принципово не суперечить ідеї проекту. Ефективний метод консенсуального голосування доречно було б застосувати і до процедури обрання політичних претендентів: виборці мали б виставити у бюлетенях свої преференції, і результати були б підраховані вже у першому турі; відповідно, з політико-правової практики зникли б повторні голосування чи поняття «виборів, що не відбулися» [12].

У європейських державах існує такий шлях вирішення політичних конфліктів та дотримання консенсусу, як національний «круглий стіл». Національний «круглий стіл» є інструментом розв'язання гострих внутрішньополітичних криз та поширився у світовій політичній практиці в останній чверті ХХ століття. Сутність національного «круглого столу» як засобу політики полягає у розв'язанні політичної кризи через діалог, через пошук рішень, певною мірою прийнятних для усіх сторін конфлікту.

Найрізноманітніші механізми, що спрямовані на вивільнення консенсусного потенціалу суспільства у тих чи тих сферах його життєдіяльності, являють собою складові елементи принципу консенсусу.

Щодо прийняття політичних рішень консенсус передбачає: а) створення визначених умов політичної діяльності в результаті запровадження заохочувальних та обмежувальних санкцій (нормативний консенсус); б) нормативне регулювання на основі вироблення і запровадження внутрішніх консенсусних спонук (мотиваційний консенсус).

З існуючих нині держав найдавніші традиції демократичного узгодження мають Велика Британія, Нідерланди, країни Північної Європи та США. Неперервність еволюції консенсусних процедур у цих суспільствах було обумовлено низкою природно-географічних, соціально-економічних, політико-правових та соціокультурних особливостей, серед яких далеко не останнє місце посідає вдале геополітичне розташування. Адже саме завдяки останньому демократія у цих країнах до певного моменту мала більший часовий ліміт для реагування на виклики доби [15].

Але крім позитивних якостей, консенсуальний метод має також окремі вади, пов'язані з рівнем політичної та правової культури суб'єктів конфлікту.

По-перше, це необхідність багаторазових узгоджень позицій, що занадто затягує прийняття рішення; по-друге (і це більш суттєво), виникає загроза прийняття неконкретних, розпливчастих і, нарешті, неефективних рішень.

Крім того, розв'язання державно-правових конфліктів шляхом юридичного консенсусу стикається з багатьма об'єктивними перешкодами, особливо за відсутності громадянської злагоди. Саме тому законодавство, як правило, не містить вимог щодо вирішення спірних питань виключно консенсуальним методом. Юридичний консенсус майже завжди має факультативний характер, тобто консенсуальна процедура розглядається як попередня стадія чи певний альтернативний варіант прийняття рішення [12], а підставі такого критерію, як ступінь узгодженості у взаємостосунках політичних субкультур, можна виділити два типи політичних культур – фрагментарну (різнорідну) і інтегровану (однорідну).

Фрагментарна політична культура характеризується відсутністю згоди громадян щодо політичного устрою країни, соціальною роз'єднаністю, високим ступенем конфліктності, застосуванням насильства, відсутністю ефективних процедур залагоджування конфліктів. Цей тип культури панує в більшості африканських і латиноамериканських країн, частково в Північній Ірландії і Канаді. В його основі лежить помітна соціокультурна, конфесійна, національно-етнічна і інша фрагментація суспільства.

Інтегрована політична культура відрізняється наявністю порівняно високого ступеню консенсусу з основоположних питань політичного пристрою, низьким рівнем конфліктності і політичного насильства, лояльністю по відношенню до існуючого режиму. Ці характеристики застосовні до політичної культури більшості західних країн [16].

Разом з тим, консенсуальний тип політичної культури має свої недоліки, а саме:

По-перше, необхідність багаторазових погоджень позицій використовується для затягування ухвалення рішення

По-друге, виникає небезпека прийняття неконкретних, розпливчастих рішень - по них простіше досягти консенсусу. Таким чином, підвищення ступеня погодженості рішення може іноді йти на шкоду його якості.

Отже, консенсусні стратегії є за сучасних умов найбільш раціональним способом вирішення найбільш складних державно-політичних конфліктів. Модель політичного консенсусу виникає тоді, коли згоди досягнуто внаслідок збігання думок усіх сторін, або коли узгодження відбулося за моральною, політичною чи законодавчою волею зовнішньої сторони, з якою вимушені погодитися конфліктанти.

Використана література:

1. Глухова А.В. Компромисс и консенсус как методы регулирования и разрешения политических конфликтов URL: http://politiko.ua/groups/talk_topic?id=528 (дата звернення: 05.03.2019)
2. Юридический конфликт: процедуры разрешения (Юридическая конфликтология). Ч.3. Москва: Юридическая литература, 1995. 582 с.
3. Hattich M. Grundbegriffe der Politikwissenschaft. Darmstadt, 1980.
4. Дубовик Н.А. Консенсус політичних еліт як один із принципів становлення демократії URL: http://novyn.kpi.ua/2009-2/07_Drubovik.pdf (дата звернення: 09.03.2019)
5. Ермоленко А.Н. Этика ответственности и социальное бытие человека (современная немецкая практическая философия) Киев: Наукова Думка, 1994. 200 с.
6. Сартори Дж. Управляемая демократия и управляющая демократия // Мир политики. Суждения и оценки западных политологов. Москва: 1992. С. 122-127.
7. Москаленко О.М. Конфліктно-консенсусна парадигма регулювання суспільно-політичних відносин / Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук. Спеціальність 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Київ, 2000. URL: <http://cheloveknauka.com/konfliktno-konsensusnaya-paradigma-regulirovaniya-obschestvenno-politicheskikh-otnosheniy> (дата звернення: 18.03.2019)
8. Растой Д.А. Переходы к демократии: попытка динамической модели // Политические исследования. 1996. № 5. С.5-15.
9. Аладжальян Г. Є. Сутність політичного консенсусу та шляхи його досягнення в контексті демократичної консолідації в сучасній Україні URL: http://www.naiu.kiev.ua/tslc/pages/biblio/visnik/nomer1/all_usat.html (дата звернення: 15.03.2019)
10. Консенсус і конфлікт. URL: http://bko.com/book_20_glava_53_8.8.4._Консенсус_і_конфлікт.html (дата звернення: 03.03.2019)
11. Общая конфликтология /Под общ. ред. Ващенко И.В., Гиренко С.П. –2-е изд., доп. Харьков: Оригинал, 2001. 383 с.
12. Герасіна Л. М. Принцип толерантності і консенсуальні практики демократичного суспільства: пошук соціального діалогу // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. URL: http://www.sociology.kharkov.ua/socio/docs/magazin/vesnik_soc/795.pdf (дата звернення: 06.03.2019)
13. Консенсус і Толерантність. URL: http://thelaw.at.ua/publ/politologija/geopolitika/konsensus_i_tolerantnist/12-1-0-93 (дата звернення: 10.03.2019)

14. Пойченко А. М. Ребкало В. А., Хворостяний О. І. Конфлікт у політичному житті сучасної України: теорія і технологія розв'язання: Навчальний посібник. Київ, 1997. 96 с.
15. Климкова І.І. Сутність та зміст проблеми суспільно-політичного консенсусу Наукові праці МАУП, 2012, вип. 2(33), с. 48-51.
16. Політична культура. URL: http://lib.mdpu.org.ua/ebook/politologiya/eBook/modul_2/ema14.htm

Grygor O. *The Concept of Consensus in Modern National Philosophical and Political Thought*

Nature and content of consensus are clearly silhouetted in the system of such categories as «conflict», «democracy», «tolerance», «harmony». In particular, consensus is a strategy that is opposed to conflict. While conflict is accompanied by confrontation, rivalry, competition or showdown, consensus is based on negotiating, search of options for convergence, understanding and cooperation. Given this consensus is a technology of implementation of a democratic way of life, based on tolerance. Therefore, the aim of consensus is always accord that is sought by various social groups. However, reaching consensus is based on respect for human being, law and morality. Subjects who disregard the law, will not reach a consensus. The same applies to moral and general social norms. Thus, consensus requires certain moral and ethical qualities, especially tolerance towards other beliefs and desire for open dialogue and social and political compromise. The main competence of subjects of political process, seeking consensus, is the ability to negotiate, the ability to «hear each other», readiness to adopt compromise solutions.

Keywords: politics, consensus, types of consensus, structure of consensus.

УДК 321.01+340.1

Кукуруз О. В.

СУСПІЛЬНА ТРАНСФОРМАЦІЯ КРИЗЬ ПРИЗМУ ДІАЛЕКТИКИ І СИНЕРГЕТИКИ

У статті відзначено, що під діалектикою вчені розуміють – учення, підхід, метод, мислення, логіку, а під синергетикою – галузь пізнання, галузь наукового знання, міждисциплінарний напрям досліджень, підхід. Наголошено, що у науковій літературі немає чіткості щодо вживання наведених різновидів, відтак рекомендовано зазначати про що йдеться – про діалектичний підхід чи діалектичний метод. Показано схожості й відмінності діалектичного і синергетичного підходів до розвитку суспільства. Запропоновано обирати синергетичний підхід як міждисциплінарний, що відображає сучасне суспільство як надскладну систему, з одночасним використанням діалектичної логіки для формулювання понять і діалектичного методу для дослідження окремих аспектів суспільної трансформації.

Ключові слова: діалектика, синергетика, суспільна трансформація, політика, право.

Обрання правильної для конкретного дослідження методології є запорукою обґрунтованих висновків, що здатні наблизити дослідника до істини і змінити політичну практику в необхідному напрямі. Суспільна трансформація є важливим об'єктом сучасних наукових досліджень, як мінімум, з двох причин. Перша – необхідно розуміти сутність явища, яке відображає реальне функціонування українського суспільства. Друга – необхідно знати, які підходи і методи доцільно застосовувати при вивченні політичних явищ в умовах суспільної трансформації.

Науковці все частіше називають синергетику концептуальним підходом, важливим для досліджень у галузі суспільних наук. Серед них – В. Білоус, Л. Бойко-Бойчук, А. Венгерів, І. Добронравова, І. Кривцова, Д. Неліпа, О. Новакова, М. Шаповаленко. Водночас є й ті, хто вважають, що інший підхід – діалектичний також повинен бути присутнім у сучасних дослідженнях. До таких, зокрема, належать І. Гобозов, О. Ющик.